

Tamara Griesser Pečar

In memoriam prof. dr. Lovro Šturm
(1938–2021)

Pravnik, univerzitetni profesor, nekdanji predsednik Ustavnega sodišča Republike Slovenije, nekdanji minister za šolstvo in pravosodje, dekan Fakultete za poslovne vede pri Katoliškem inštitutu dr. Lovro Šturm se je poslovil 2. decembra 2021. Brez dvoma je zapustil viden pečat na pravnem področju v še mladi samostojni demokratični Sloveniji. Na njegovem pogrebu je nadškof Anton Stres dejal, da *»pokojni profesor ni bil samo profesor, ki je pravo in s tem pravičnost poučeval, temveč je zanj delal. Ko se je sesul krivični režim, ki je teptal človekove pravice, je zastavil svoje bogato znanje in izkušnje v praktičnem prizadevanju za popravilo krivic in za vzpostavitev države, ki bo celovito in na vseh področjih spoštovala pravice svojih državljanov.«*¹ Študijski center za narodno spravo, ki ga je Vlada Republike Slovenije leta 2008 ustanovila na njegovo iniciativo, preučuje totalitarizme v slovenskem prostoru v 20. stoletju.

¹ »Nagovor nadškofa Antona Stresa na pogrebu dr. Lovra Šturma,« pridobljeno 27. 12. 2021. URL: <https://katoliska-cerkev.si/pridiga-nadskofa-antona-stresa-pri-pogrebni-sveti-masi-za-dr-lovra-sturma>.

Lovro Šturm se je rodil 19. maja 1938 v Ljubljani, kjer je obiskoval klasično gimnazijo in tam z odličnim uspehom maturiral leta 1956. Študiral je pravo in diplomiral leta 1960, doktoriral pa leta 1965 z disertacijo *Uporaba kibernetike v javni upravi*. Po diplomi je dobil Prešernovo nagrado za skupinsko delo *Primerjava organizacije in sistematizacije upravnih organov občinskih ljudskih odborov*. Od leta 1961 je deloval na Inštitutu za javno upravo, in sicer najprej kot asistent, potem kot znanstveni sodelavec ter znanstveni svetnik, v letih 1972–1985 je bil direktor, nato pa do leta 1990 predsednik sveta Inštituta za javno upravo. Na pravni fakulteti je bil leta 1971 habilitiran, leta 1980 izvoljen za izrednega in leta 1986 za rednega profesorja. Deloval je tudi kot ekspert in konzultant v mednarodnih organizacijah (OECD, OZN, v Evropskem centru za koordinacijo raziskovanj na področju družbenih znanosti). Leta 1990 je postal sodnik prvega ustavnega sodišča, ki mu je predsedoval v letih 1997 in 1998. Potem je bil do leta 2013 predsednik Slovenske sekcije Mednarodne komisije pravnikov. Bil je tudi predsednik slovenske delegacije mešane diplomatske komisije, ki je ugotavljala mejo med Slovenijo in Hrvaško, poleg tega je bil dvakrat minister, in sicer leta 2000 minister za šolstvo in šport, v obdobju 2004–2008 pa minister za pravosodje. Zapustil je obsežno publicistično in uredniško delo, predvsem na pravnem in pravno-zgodovinskem področju.

Profesorja dr. Lovra Šturma sem spoznala po referatu o položaju slovenske Katoliške cerkve leta 1945, ki sem ga imela na posvetu Zveze zgodovinskih društev Slovenije v Cankarjevem domu leta 1995. V uvodu sem ugotovila, da številni pisci pojem osvoboditev uporabljajo povsem nekritično, in poudarila, da leto 1945 v pravem pomenu besede ni prineslo osvoboditve, ker prava osvoboditev predpostavlja, da novo vpeljani državni sistem prinese dejansko svobodo. Takrat me je kontaktiral in me pozneje tudi v ločenem mnenju odločbe

ustavnega sodišča citiral.² V stikih sva ostala do septembra 2021, ko sva zadnjič govorila po telefonu. Ko sem še prihajala iz severne Nemčije vsakih nekaj tednov v Slovenijo, sem ga redno obiskovala, največkrat na pravni fakulteti ali ustavnem sodišču. Pozneje, ko sva se z možem preselila na Dunaj in sem bila veliko več časa v Sloveniji, sva se srečevala bolj pogosto. Bil ni le izjemen pravnik, imel je velik čut za zgodovino, pri čemer se je posvetil predvsem zgodovini prava in kršitvam človekovih pravic in temeljnih svoboščin. To zelo jasno kažejo tudi številni prispevki in knjige, ki jih je napisal oz. izdal. Izpostavila bi monografijo *Brez milosti: ranjeni, invalidi, vojni in povojni ujetniki na Slovenskem*, ki je izšla pri Novi reviji leta 2000. Z dr. Blažem Ivancem je zbiral zgodovinsko gradivo – pričevanja, dokumente, arhivsko gradivo. Enkrat sem ju spremljala po Dolenjski, ko smo v župnišču v Ribnici odkrili pomembne dokumente, ki so pričali o krvavem početju za kulisami Kočevskega procesa leta 1943. Nikoli ne bom pozabila, s kakšnim ponosom mi je na ustavnem sodišču pokazal kamnito spominsko ploščo z napisom »Članom Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, žrtvam revolucionarnega nasilja, ki jim je komunistična oblast po letu 1945 poteptala človekovo dostojanstvo, odrekla podjetniško pobudo, vzela osebno svobodo ali življenje, v trajen spomin – Ustavno sodišče.« Ta zbornica je namreč imela prostore v Plečnikovi stavbi, v kateri je danes ustavno sodišče. Ustavno sodišče je na upravni seji 3. julija 1997 sprejelo sklep o postavitvi te spominske plošče in njegov predsednik dr. Šturm je ob odkritju plošče 28. oktobra

2 OdiUS VII, 176, Generalni državni tožilec, Zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast, *Uradni list SNOS in NVS*, št. 7/45, U-I-248/96, 30. 9. 1998; Lovro Šturm, »Prava osvoboditev pomeni, da je novi sistem resnično svoboden«, v: *O vzponu komunizma na Slovenskem*, ur. Lovro Šturm (Ljubljana: Inštitut Karantanija in Inštitut Nove revije, 2015), 182–189.

1997 imel nagovor, v katerem je poudaril, da sta revolucija in komunistična oblast po letu 1945 svobodnemu podjetništvu zadali »*dokončni udarec*«. ³ Prizadetih je bilo 40.000 članov zbornice, ob upoštevanju njihovih družinskih članov pa več kot 150.000. ⁴

Ko sem pripravljala knjigi *Razdvojeni narod* in *Cerkev na zatožni klopi*, sva imela številne pogovore o zgodovinsko-pravnih vprašanjih. Od njega sem dobila kopije številnih med- in povojnih dokumentov. Izmenjavala sva si tudi prispevke, ki sva jih pripravljala, debatirala pojme itd. Izpostavila bi eno ključnih zgodovinsko-pravnih vprašanj, pri katerem sva sodelovala, ker je trenutno izredno aktualno. Ko sem preučevala odloke Vrhovnega plenuma 16. septembra 1941 in to objavila v ekspertizi, ki jo je generalni javni tožilec Anton Drobnič naročil za obnovo Rožmanovega procesa, sem prišla do ocene, da pomeni 16. september 1941 formalni začetek državljanske vojne med drugo svetovno vojno na Slovenskem. Zgodovinar Janko Pleterski me je kritiziral, »*da gre za hudo nekorektnost zgodovinarke, in opozoriti hočem, da bi dokumente morali analizirati tudi pravniki, če naj slovenska javnost dobi gotovost, da jih zgodovinopisje prav povzema in razlaga.*« ⁵ To je gospod Šturm vzel za izziv. Ko sem mu prinesla prvo knjigo *Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji*, ⁶

3 Lovro Šturm, »Dokončni udarec svobodnemu slovenskemu podjetništvu«, v: *O vzponu komunizma na Slovenskem*, 179–181.

4 Lovro Šturm, »Pojav revolucionarnega kazenskega (ne)prava na Slovenskem in njegovi odmevi po drugi svetovni vojni ter po demokratizaciji in osamosvojitvi Republike Slovenije«, v: *Temna stran meseca. Soočenje in refleksija 20 let kasneje*, ur. Tamara Griesser Pečar in Miha Drobnič (Ljubljana: SCNR, 2018), 74.

5 Janko Pleterski, »Zgodovina in delo pravnikov«, v: *Ferenčev zbornik, Prispevki za novejšo zgodovino XXXVII* (1997), 275–276.

6 *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1* (Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1962).

kjer so ti odloki objavljeni, mi ni samo svetoval, kako naj Pleterskemu odgovorim,⁷ temveč se je nemudoma tudi lotil pravne analize dveh ključnih odlokov, sprejetih 16. septembra 1941, ki sta imela daljnosežne posledice, namreč *Odloka o preimenovanju Vrhovnega plenuma OF v Slovenski narodni osvobodilni odbor (SNOO) ter Odloka slovenskega narodnega osvobodilnega odbora (SNOO) glede zaščite slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev*, t. i. zaščitnega odloka. Prof. Šturm, ki je bil takrat predsednik ustavnega sodišča, je torej s pravnega vidika osvetlil odločilne sklepe s 16. septembra 1941, ki so z *Zakonom o potrditvi zgodovinsko pomembnih odlokov*, tega je 23. februarja 1948 izdala slovenska skupščina, dobili retroaktivno formalnopravno veljavo. Svojo analizo je predstavil na Dnevih slovenskih pravnikov oktobra 1998 v Portorožu v referatu z naslovom *Pravnikov odnos do polpretekle zgodovine*.

V *Odloku o preimenovanju*, ki je obsegal tri člene, je bil po mnenju prof. Šturma posebno »protipraven«⁸ drugi člen, s katerim so komunisti utemeljevali monopol in vrhovno oblast.⁹ Z zaščitnim odlokom je, tako prof. Šturm, SNOO položil »temelje kazenskega sodstva«. Poudaril je, da se je pravilnik Glavnega štaba NOV in PO Slovenije iz leta 1943 opiral prav na ta odlok.¹⁰ Uvajal je strog disciplinski in kazenski sistem in

7 Tamara Griesser Pečar, »Odgovor na prispevek Janka Pleterskega 'Zgodovina in delo pravnikov'«, *Prispevki za novejšo zgodovino XXXVIII*, št. 1–2 (1998), 171–173.

8 Lovro Šturm, »Pravo in nepravo po letu 1941«, v: *O vzponu komunizma na Slovenskem*, 158.

9 »Slovenski narodni in osvobodilni odbor za časa osvobodilne borbe edini predstavlja, zastopa, organizira in vodi slovenski narod na vsem njegovem ozemlju. Vsako organiziranje izven okvira Osvobodilne fronte slovenskega naroda je v času tujčeve okupacije škodljivo borbi za narodno svobodo.« (*Dokumenti ljudske revolucije*, knj. 1, št. 38, 116).

10 Šturm, »Pravo in nepravo po letu 1941«, 158.

bil temelj »revolucionarnega sodstva« vse do Uredbe Vrhovnega štaba NOV in POJ 24. maja 1944 o vojaških sodiščih, ki je začela veljati 30. avgusta 1945. Ob upoštevanju zgodovinskih danosti in tehtanju vseh okoliščin kot tudi na temelju meril, ki so veljala v trenutku sprejemanja teh odlokov, je prišel do sledeče ocene:

Pravna analiza s standardnim pravnim instrumentarijem za presojo o vsebinski pravni pravilnosti obeh revolucionarnih pravnih aktov SNOO¹¹ nas ob upoštevanju historičnih dejstev, kot rezultat dognanj zgodovinske stroke, pripelje do naslednjih spoznanj: Oba akta, tako Sklep SNOO kot zaščitni odlok, sta bila v svojih bistvenih sestavinah že v njunem nastanku v očitnem nasprotju s splošnimi, od civiliziranih narodov priznanimi pravnimi načeli, ki jih je človeštvo strnilo v kodeks etičnih vrednot in pravil družbenega sožitja. Presoja njene dejanske uporabe v resničnem življenju take ocene ne samo potrjuje, ampak jo še dodatno zaostri. Ključne določbe iz obeh aktov so bile v nasprotju z deklariranim ciljem uporabljene v skladu s skritim sprevrženim motivom normodajalca. Gre za tipičen primer zlorabe prava. Oba akta nista bila namenjena zagotavljanju svobode in vzpostavitvi svobodne demokratične družbe, ampak sta bila uporabljena kot sredstvo za ustrahovanje ljudi in za izvedbo komunistične revolucije in za vzpostavitev totalitarnega družbenega sistema pod monopolno oblastjo komunistične partije.¹²

Njegova analiza je zelo aktualna, saj je ustavno sodišče pravkar zavrnilo pritožbo hčerke na smrt obsojenega Viktorja Habiča

11 Ocenjeval je sklep o preimenovanju in zaščitni odlok.

12 Lovro Šturm, »Pogledi na vsebinsko pravno pravilnost dveh aktov SNOO z dne 16. septembra 1941. Pravnikov odnos do (pol)pretekle zgodovine«, *Podjetje in delo* 24, 6–7 (1998): 1094–1095.

na Kočevskem procesu oktobra 1943 na odločitev vrhovnega sodišča leta 2017. S tem je ustavno sodišče priznalo ne samo takratno revolucionarno sodišče kot legitimno sodišče, temveč tudi zaščitni odlok za pravno podlago. Že ko je vrhovno sodišče vlogo Habičeve hčerke leta 2017 zavrnilo, se je med pravniki vnela debata o tej odločitvi in prof. Šturm je zastopal mnenje, da Kočevski proces ne vzdrži pravne presoje, in sicer »*ne v materialnopravnem in ne v procesnopravnem pogledu*«. Ko sem pisala o tem prispevku za *Slovenski čas* in *Demokracijo*, sem osnutek poslala prof. Šturmu, ki mi je nemudoma odgovoril in zapisal, da gre »*poudariti še dvoje*«:

1. *Med državljansko vojno si nobena od strani ne more lastiti državnih prerogativ in ustanavljati sodišč.*
2. *Tudi če je povojna oblast naknadno potrdila medvojne predpise, je treba upoštevati kot prvo, da je imela partizanska stran v realni oblasti le kakih 10 % ozemlja in da zato ni mogoče trditi, da je izvajala državno suverenost, ki upravičuje obstoj delovanje sodne oblasti, in drugič, da s tem ni potrjeno, da so bili v vsebinskem pogledu takratni »predpisi« pravno pravilni in zakoniti.*

Prof. Šturm je označil zaščitni odlok kot »*tipičen primer zlorabe prava*« in opozoril na to, da so vsi elementi, ki so v nasprotju z ustavno zavezujočimi kriteriji, neveljavni. Po njegovem mnenju so bili »*proces v Kočevju leta 1943 v nasprotju tako z ustavno zavezujočimi kriteriji, ki jih je (za celotno medvojno obdobje od začetka vojne 6. aprila 1941 dalje) ob presoji Uredbe o vojaških sodiščih opredelilo in zahtevalo ustavno sodišče, kakor tudi z načeli, ki so jih priznavali civilizirani narodi.*«¹³ Očitno

13 V pismu avtorici.

ustavno sodišče njegove pravne analize ni upoštevalo, čeprav je bil sam nekoč ustavni sodnik in celo predsednik ustavnega sodišča. V njegovem času je imelo to sodišče velik ugled.

Ko je bila v Muzeju za novejšo zgodovino razstava *Temna stran meseca*, je zgodovinar Jože Pirjevec v *Razgledih* napisal prispevek *Izvidnica v sovražnem taboru*, v katerem se je zgražal nad ljubljanskim škofom Rožmanom, češ da je ta med vojno spomladi 1942 blagoslovil javno hišo v Ljubljani, ki so jo ustanovili Italijani. Skliceval se je na italijanskega zgodovinarja Marca Cuzzija, ki pa je bil slučajno Šturmov sorodnik. Prof. Šturm je bil ogorčen. Nemudoma je klical Cuzzija, ki pa je zanikal Pirjevčevo trditev in Šturmu takoj poslal svojo knjigo. Skupaj sva ugotovila, da je Pirjevčeva trditev povsem neresnična, ker v knjigi piše samo, da je škofija nasprotovala javni hiši, vendar so jo Italijani vseeno ustanovili.¹⁴ Napisala sem odgovor, ki je bil objavljen v naslednji številki *Razgledov*.

Na iniciativo prof. Šturma je bil leta 2008, v času njegovega vodenja ministrstva za pravosodje, ustanovljen Študijski center za narodno spravo. Izhajal je iz Odseka za popravilo krivic. Od vsega začetka sem spremljala to ustanovo, bila sem članica sveta Odseka za popravilo krivic, potem SCNR, od konca leta 2011 sem deset let vodila raziskovalni program, ki ga je izvajal SCNR. Ta institucija si je zadala nalogo, da preučuje totalitarne sisteme na Slovenskem v 20. stoletju. Tudi prof. Šturm je bil član programske skupine SCNR, pri čemer je raziskoval prepoved delovanja nemške komunistične partije (*Kommunistische Partei Deutschlands*, KPD) in prepoved Komunistične partije Jugoslavije (KPJ). O prepovedi slednje je objavil nekaj prispevkov,¹⁵ napisal pa je tudi pritrdilno

14 Marco Cuzzi, *L'occupazione Italiana della Slovenia (1941–1943)* (Roma: Stato maggiore dell'esercito, Ufficio storico, 1998), 171.

15 Lovro Šturm, »Začetek revolucionarnega kazenskega prava na Slovenskem in njegovi odmevi po drugi svetovni vojni in po demokratizaciji in

ločeno mnenje v odločbi na ustavnem sodišču.¹⁶ Na Šturmovo iniciativo je SCNR začel izdajati znanstveno revijo *Dileme*.

Na predlog državnega javnega tožilca Antona Drobniča je prof. Šturm, ki je bil takrat pravosodni minister, dal v parlament zakon o spremembah in dopolnitvah *Zakona o kazenskem postopku*, ki je začel veljati novembra 2005. Ta je v 20. členu omogočal, da je zakoniti zastopnik registrirane verske skupnosti lahko vložil zahtevo za varstvo zakonitosti do konca leta 2008.¹⁷ Tako so lahko škofije oz. redovne skupnosti vložile zahteve za varstvo zakonitosti in dejansko je bilo razveljavljenih kar nekaj montiranih procesov proti duhovnikom in redovnikom v Sloveniji, največ v mariborski nadškofiji, vendar se Katoliška cerkev te zakonske možnosti ni v zadostni meri posluževala. V začetni fazi, ko smo na pobudo Janeza Jerovška (Jerovšek, Janez Juhant in avtorica) in s podporo škofovske konference začeli sestavljati predloge za vložitev zahtev za varstvo zakonitosti za spremembo obsodilnih (montiranih) kazenskih sodb na tožilstvo za različne predstavnike Cerkve, nam je tudi svetoval.

In še in še bi lahko naštevala. Prof. Lovro Šturm je za seboj pustil praznino, ki jo bo zelo težko zapolniti. Zelo ga bomo pogrešali.

osamosvojitvi Slovenije», *Acta Histriae*, št. 3 (2017): 719–746; Lovro Šturm, »O prepovedi političnih strank in Komunistične partije Jugoslavije«, v: *O vzponu komunizma na Slovenskem*, 205–217.

16 OdIUS VV, 98, vlagatelj IDZ – DDI, Up-301/96, 15. 1. 1998, *Uradni list RS*, št. 13/98.

17 ZKP-G, Uradni list RS št. 101, 11. 11. 2005, 10624, dostop 13. 5. 2022. URL: <http://nszaveza.github.io/articles/59-odprava-krivicnih-sodb/>